

APOSTOŁ NAJŚWIĘTSZEGO IMIENIA JEZUS

Św. Bernardyn ze Sieny należy do grona najskuteczniejszych i najbardziej błyskotliwych włoskich kaznodziejów XV wieku. Po otrzymaniu święceń kapłańskich do końca życia Sieneńczyk nieustrudzenie głosił kazania dla prawie wszystkich ziem włoskich.

Aby szerzyć swoje oddanie Najświętszemu Imieniu Zbawiciela, wymyślił nowy symbol zwany „Trigramma” lub „Cristogramma”. Znak ten zawierał całe przesłanie św. Bernardyna. Składał się ze złotego słońca na niebieskim prostokątnym polu; pośrodku słońca widniały trzy litery IHS. Słońce miało dwanaście promieni, które symbolizowały Apostołów oraz opisywały przymioty i funkcje imienia Jezus: Schronienia grzeszników,

Sztandaru bojowników, Lekarstwa chorych, Ulgi cierpiących, Dumy wierzących, Wspaniałości ewangelizacji, Zysku działających, Wsparcia słabych, Natchnienia medytujących, Pomocy proszących, Poddania kontemplatyków i Chwały zwycięzców.

Centralne słońce było wyraźną aluzją do Chrystusa, który daje życie tak jak słońce, i sugeruje ideę promieniowania Miłosierdzia. Ciepło słońca jest rozpraszane przez dwanaście meandrujących promieni, których ruch reprezentuje niekończące się szczęście błogosławionych. Niebiańskie tło to symbol wiary, a kolor złoty oznacza miłość. Znak otoczony jest zewnętrznym kręgiem z łacińskimi słowami zaczerpniętymi z Listu do Filipian św. Pawła: „W imię Jezusa każde kolano pochyla się, zarówno istot niebiańskich, ziemian i podziemia”. Pierwotnie znak Trigramma pojawił się u kopistów greckich rękopisów Starego i Nowego Testamentu w celu skrócenia imienia Jezusa ΙΗΣΟΥΣ (Jesus). Jego najstarszą postacią jest IH przed końcem drugiego wieku. Od końca trzeciego wieku przekształca się w formę IC w tradycji bizantyjskiej, podczas gdy na Zachodzie stosuje się nadal zapis IHS, z czasem ulega on zlatynizowaniu jako IHS.

Same litery (IHS) mają dwa znaczenia: są pierwszymi trzema literami imienia Jezusa w języku greckim, ale mogą również oznaczać w skrócie „Jesus Hominum Salvator”, czyli Jezus Zbawiciel ludzi. Bernardyn rozciągnął lewy trzon „H” przecinając go w górę i tworząc krzyż. Ten jaskrawo kolorowy symbol został umieszczony we wszystkich miejscach publicznych jak również prywatnych pokojach, zastępując herby różnych rodzin i korporacji często ze sobą skłóconych. Dzięki Sieneńczykowi monogram „IHS” wszedł do powszechnego użytku ikonograficznego i stał się znany ludziom. W czasie kazań wierni byli zachęceni do pocałowania znaku i aklamacji imienia Jezus. Towarzyszyły temu spektakularne cuda i liczne nawrócenia.

Trygram imienia Jezusa, stał się sławnym i rozpowszechnionym emblematem w każdym miejscu, począwszy od fasady Palazzo Pubblico w Sienie (ogromne i uroczyste dzieło złotnika Siense Tuccio di Sano i jego syna Pietro). Znak ten pojawiał się wszędzie, gdzie Bernardyn głosił lub pozostawił uczniów. Czasami trygram pojawiał się na chorągwiach poprzedzających Sieneńczyka, kiedy przybywał do nowego miasta; zawsze obecny był na tablicy, którą pod koniec homilii błogosławił wiernych.

Nabożeństwo do Najświętszego Imienia Jezusa nie było nowe, ponieważ rozpoczęło się kilka dziesięcioleci przed Sieneńczykiem, w klasztorach Gesuatów, zgromadzenia zakonnego założonego w 1360 roku przez bł. Giovanniego Colombiniego. Ten symbol został następnie przyjęty w połowie 1500 r. przez Towarzystwo Jezusowe, do którego uczniowie św. Ignacego dodali trzy gwoździe Chrystusa i faworyzowali jego rozprzestrzenianie we wszystkich krajach świata.

Elżbieta Kondrasiuk

Lublin

Św. Bernardyn

Polityk Koronacji Dziewicy

Vittore Crivelli

1485 -1489

Pinacoteca Civica

Sant'Elpidio a Mare

W ołtarzu *Koronacji Dziewicy* rozpoznajemy bogato reprezentowany świat franciszkański. W osobnych kwaterach znalazły się wizerunki św. Franciszka, św. Bonawentury z Bagnoreggio, św. Ludwika z Tuluzy, św. Antoniego z Padwy i św. Bernardyna. Wybór bohaterów obrazu był podyktowany przeznaczeniem polityku do klasztoru klarysek w Sant 'Elpidio, z którego później został przeniesiony do kościoła franciszkanów-obszerników w tym samym mieście. W roku 1861 skasowany klasztor z całym wyposażeniem przeszedł na własność miasta.

Wizerunek św. Bernardyna ze Sieny zamyka rząd zwieńczenia nastawy. Wygląd niewinnej, inteligentnej i niezwykle ascetycznej twarzy Świętego został z pewnością utrwalony przez maskę pogrzebową, która wiernie zachowała jego charakterystyczne indywidualne cechy. Kopiowali ją artyści sienieńscy a następnie malarze i rzeźbiarze z regionów Marche i Umbria. Oryginał maski przechowuje klasztor Osservanza w Sienie, a jej repliki rozsięte są po różnych muzeach Europy.

Święty wskazuje na monogram Jezusa w świetlistym owalu, jednocześnie identyczny znak widnieje na obwolucie książki, którą przyciska do siebie lewą ręką. Dublowanie znaku ma podkreślać niezrównane zasługi Bernardyna w odnowie i promocji starożytnego kultu Najświętszego Imienia na wzór apostołów i pierwszych chrześcijan.

Vittore Crivelli reprezentant tzw. „Renesansu Apeninów” w swej twórczości pozostaje zależny od starszego brata Carlo i weneckiego malarstwa Vivarinich. Malarz wykazuje doskonałość warsztatową, skłonność do średniowiecznej dekoracyjności, szczególnie ozdób i malarskich opracowań tkanin, takich jak aksamity i adamaszki wzbogacone szlachetnymi perłami i złotymi przędzami. Surowy habit franciszkański nie nadawał się do tego rodzaju artystycznego opisu. Jednak malarz nadał ubogiej tunice Bernardyna niezwykle piękno poprzez „gotycki” dekoracyjny sposób modelowania draperii.

PRACOWNIA ŚW. ŁUKASZA. KLASZTOR OO. BERNARDYNÓW W LUBLINIE

Elżbieta Kondrasiuk

Lublin

Św. Bernardyn

Polittico di San Cristoforo

Bartolomeo Vivarini

1486

Pinacoteca Ambrosiana. Mediolan

Św. Bernardyn w poliptyku Vivariniego prezentuje typ człowieka późnego gotyku: surowego pokutnika i rozmodlonego ascety o głębokim profilu duchowo-emocjonalnym. Jednocześnie Święty jest prawdziwym mędrcom, cenionym promotorem humanizmu. Zgodnie z manierą właściwą weneckiemu artyście, postać Bernardyna ma cechy monumentalne i posągowe, bodące dalekim echem antycznych statui rzeźbionych w twardym kamieniu. W wyrazistych fałdach habitu uderza klarowna elegancja logicznie modelowanych „metalicznych” płaszczyzn, co nadaje postaci Świętego uroczystej powagi. W dłoniach Bernardyna widnieje medalion z monogramem Jezusa.

Bartolomeo Vivarini (ur. ok. 1430 na wyspie Murano, zm. ok. 1499 tamże) reprezentował okresu wczesnego renesansu włoskiego. Pochodził ze słynnej rodziny malarzy weneckich: był młodszym bratem Antonia Vivariniego i wujem Alvise Vivariniego. Od 1450 pracował wraz z bratem we wspólnym warsztacie. Malował wyłącznie obrazy religijne. Jego dzieła odznaczają się jaskrawą kolorystyką, precyzją w oddaniu szczegółów oraz upodobaniem do przedstawiania elementów dekoracyjnych (girlandy owocowo-kwiatowe). Wykonywał liczne zamówienia dla klasztorów franciszkańskich.

PRACOWNIA ŚW. ŁUKASZA. KLASZTOR OO. BERNARDYNÓW W LUBLINIE

Natalia Rola

Lublin

Św. Bernardyn.

Feretron procesyjny

Vincenzo Foppa

1450

Palazzo Blu w Pizie

Kompozycja feretronu, datowanego przez większość krytyków na 1450 r., stanowi wczesne świadectwo ikonografii Bernardyna ze Sieny, który zmarł w 1444 r., a kanonizowany był w roku 1450 przez papieża Mikołaja V.

Dzieło charakteryzuje się oryginalnym układem postaci ukazanej w „trzech czwartych” wewnątrz pięknej arkady. Doskonała harmonia przestrzenna między figurą a architekturą wydaje się być w pełni renesansowa i przypomina kompozycje Donatella. Z kolei skrócenie łuku i parapetu, zgodnie z monumentalnym efektem „da sotto in su” (od dołu w górę), odpowiada ulubionym motywom Mantegni. Artysta z wielkim realizmem oddał cechy anatomiczne: ascetyczną twarz, krótkie włosy, brodę świętego oraz detale ubioru: sznur który spada na parapet i etui na okulary. Sugestywnie oddano także kwiatową rzeźbę zdobiącą przód łuku w różowym kamieniu.

Na ciemnym tle widnieje złotista gloria z monogramem Jezusa. Artysta na modłę średniowieczną zastosował w obrazie liczne inskrypcje. Na aureoli: ORA PRO NOBIS SANCTUS BERNARDINUS; pod monogramem: S. BERNARDINUS; na kartach książeczki: PATER MANIFESTAVI NOMEN TUUM HOMINIBUS; na parapecie autograf: OPUS VINCENCIUS BRIXIA.

Vincenzo Foppa (ur.1430 w Bagnolo Mela, zm.1515) – włoski malarz renesansowy od 1456 roku związany z Padwą. Pracował dla książąt Mediolanu i rodzinnej Brescii. Wzorował się na stylu Andrea del Castagno, Carlo Crivelli i Mantegni.

PRACOWNIA ŚW. ŁUKASZA. KLASZTOR OO. BERNARDYNÓW W LUBLINIE

Klaudia Świca

Lublin

Apoteoza św. Bernardyna

fragment fresku Pinturicchio

1500

Bazylika Aracoeli. Kaplica

Bufalini. Rzym

Bazylika Aracoeli w Rzymie, pozostająca pod opieką Franciszkanów Obserwantów, była doskonałym miejscem promocji wielkiego Reformatora zakonu. Z kolei rodzina Bufalini zawdzięczała Bernardynowi pojednanie z rywalami z rodów Baglioni i Del Monte. Centralną ścianę rodzinnej kaplicy zajmuje scena *Apoteozy św. Bernardyna*. Zakonnikowi towarzyszą wybitni franciszkanie: Ludwik z Tuluzy i Antoni Padewski. Sieneńczyk stoi na skale na malowniczym tle krajobrazu Umbrii. Jego głowę wieńczy korona w dłoniach aniołów. W górnej strefie kompozycji ukazuje się Chrystus błogosławiący w mandorli między aniołami. Bernardyn unosi dłoń w geście przepowiadania oraz prezentuje otwartą księgę. Napis na kartach: „PATER MANIFESTAVI NOMEN TVVM OMINIBVS”, odnosi się do monogramu Jezusa.

Znaczenie fresków Pinturicchia tkwi we wprowadzeniu na rzymską scenę najnowszych trendów w malarstwie florenckim: włączeniu historii Świętego w przestrzeń realistycznie skonstruowaną, zgodnie z nakazami perspektywy. Artysta oddaje wyraźny smak antyku poprzez „cytowanie” klasycznej architektury, jak również dzięki zastosowaniu groteskowej dekoracji. Bernardyn w takim kontekście jawi się jako humanista obdarzony świętością życia i wielkim autorytetem, dzięki któremu mógł wpływać nie tylko na własny zakon, ale także na wiele aspektów życia ówczesnego społeczeństwa.

Bernardino di Betto, zwany Pinturicchio, był wielkim bohaterem renesansu Umbrii, aktywnym nie tylko w regionie, w którym się urodził (Perugia, ok. 1454 r.), ale także w różnych miastach środkowej Italii. Był przede wszystkim wielkim malarzem fresków, obdarzonym fantazją oraz wyszukany zmysłem dekoracyjnym.

PRACOWNIA ŚW. ŁUKASZA. KLASZTOR OO. BERNARDYNÓW W LUBLINIE

Anna Pomorska-Kowalczyk

Lublin – Żabia Wola

***Madonna z Dzieciątkiem,
św. Franciszek i św. Bernardyn***

Benozzo Gozzoli

1450

Kościół San Fortunato. Montefalco

Fresk zdobi portal jedyne wejścia do franciszkańskiego kościoła. Ponad grupą *Madonny z Dzieciątkiem, dwóch aniołów oraz świętych Franciszka i Bernardino* znajduje się inna grupa modlitewna *Siedmiu Aniołów w adoracji*.

Przejście z przestrzeni „zewnątrznej” świeckiej do „wewnętrznej” sakralnej odbywa się pod kierunkiem „filarów” Obserwancji, świętych Franciszka i Bernardyna, a przede wszystkim za pośrednictwem Dziewicy Maryi. Matka Chrystusa symbolizuje tu „drzwi Raju”, ulubioną ideę św. Franciszka. Artysta osiągnął efekt delikatnej prostoty i szczerego uduchowienia. Trzy główne postacie są opracowane plastycznie w naszej przestrzeni, a mistyczna wizja poza czasem, podkreślona została przez dwóch aniołów malowanych w górnej partii monochromatycznie. Dodatkowo efekt „zawieszenia” między ziemską reprezentacją, absolutnie ludzką i humanistyczną, a mistycznym światem ducha podkreśla anielska „korona” na górze.

Benozzo di Lese z rodziny Gozzoli, urodzony we Florencji w 1421 r., był najbliższym współpracownikiem i uczniem Beato Angelico, starszego o ponad dwadzieścia lat dominikańskiego mnicha-malarza. Po usamodzielnieniu się artysta pracował dla klasztorów franciszkańskich w Montefalco: San Fortunato i San Francesco. W tym ostatnim zostawia monumentalny cykl fresków, który zaskarbił mu uznanie i status niezależnego mistrza, liczącego się na scenie artystycznej środkowych Włoch.

PRACOWNIA ŚW. ŁUKASZA. KLASZTOR OO. BERNARDYNÓW W LUBLINIE

Helena Sakowicz

Lublin - Kiełczewice

Św. Bernardyn ze Sieny

Szkoła hiszpańska

XV w.

Muzeum Narodowe w Kopenhadze

Kruczą postać Św. Bernardyna przedstawił nieznanymi dziś artysta na tle wspaniałej złocistej tkaniny. Królewskie tło Sienneńczyka uświadamia, że z czterech największych świętych franciszkańskich w XV wieku to właśnie On miał największy wpływ na Zakon Braci Mniejszych i życie włoskie. Wzorowa postawa Obserwanta, inicjatora nowej formy uczonych i zarazem przystępnych kazań, spowodowała wiele powołań. Był mistrzem życia i głoszenia dla Jana z Capistrano, Jakuba z Marchii, Alberta z Sarteano i całej plejady kaznodziejów pokuty, którzy przywrócili Zakonowi żywotność i płodność początków. Współcześni Bernardyna słysząc słowa tej „słabości” – niemal bezcielesne, poruszające masy, martwiące władców i demaskujące humanistyczną arogancję – zastanawiali się czy to nie św. Franciszek wrócił na włoskie drogi w XV wieku? Duchowe pokrewieństwo ze św. Franciszkiem podkreślono w kompozycji za pomocą ascetycznej fizjonomii, ubożego habitu oraz atrybutu księgi. Mitry położone u bosych stóp Świętego przypominają o trzykrotnym odrzuceniu oferty posługi na stolicach biskupich w Sienie, Ferrarze i Urbino.

Prawa dłoń Bernardyna wskazuje słoneczny dysk z monogramem Imienia Jezus. Również cały habit Świętego ozdobił artysta malowanym monogramem, który przypomina delikatny haft złotą nicią. Ten emblematyczny dla ikonografii Bernardyna znak stanowi artystyczną transpozycję tablicy z wypisanymi inicjałami Chrystusa – IHS, z którą nie rozstawał się Sienneńczyk podczas swej charyzmatycznej posługi. Nowe nabożeństwo ekscytowało tłumy do tego stopnia, że ludzie umieszczali monogram Jezusa na fasadach domów. W Bolonii św. Bernardyn miał skłonić wytwórcę kart do gry, który został zrujnowany przez jego kazania przeciwko hazardowi, aby zarabiał na życie produkując tabliczki z monogramem. Sława znaku IHS sprawiła, że na ścianach kościołów i pałaców zastępowano nim herby skłóconych frakcji miejskich. Zastosowana w hiszpańskim obrazie forma słonecznego dysku, odbiegająca wyglądem od historycznej tablicy Świętego, nawiązuje do podań ludowych, wedle których kartka papieru z napisanym imieniem Jezusa w dłoniach Bernardyna emitowała promienie światła.

PRACOWNIA ŚW. ŁUKASZA. KLASZTOR OO. BERNARDYNÓW W LUBLINIE

O. Cyprian Moryc

Lublin

Św. Bernardyn ze Sieny

z krzyżem i aniołkiem

Salustio z Kampanii wg ryciny

Francesco Vanni

1617

Wizerunek prezentuje przenikliwą charakterystykę osobowości św. Bernardyna. Z ascetycznej twarzy emanuje ciepło i pogoda. Radość była bowiem pierwszą cechą Sienieńczyka. Franciszkański ascetyzm, uformowany na glebie naturalnie wesołego usposobienia, umożliwiał tokańskiemu gawędziarzowi radośnie przyjmować ból z miłości do Chrystusa Ukrzyżowanego. Ten wielki asceta był hojnym optymistą i mimo radykalnej krytyki zła, potrafił dostrzegać najlepsze aspekty rzeczywistości. Swą naturalną radość uduchowił w czystości, w dobrowolnym ubóstwie i posłuszeństwie, a przede wszystkim w zaufaniu Bogu. Aniołek przynoszący atrybut monogramu Chrystusa wskazuje na świetliste źródło szczęścia objawione Sienieńczykowi, które ten nieustrudzenie głosił. Promienne słońce wokół akronimu imienia Jezusa, przedstawiane masom na malowanych tablicach, nosił w sobie samym i ujawniał w kazaniach. Monogram wpisany w słońce nie mógł lepiej wyrażać bernardyńskiej koncepcji Boga i życia, ani lepiej odpowiadać na pragnienie piękna i radości XV wieku. Chrystus ukazany jako centrum wszechświata, jako ciepło, światło, płodność, zbawienie, szczęście nie tylko każdego człowieka, ale również każdego ożywionego lub nieożywionego stworzenia. Chrystus król wieków i król wszechświata. Chrystus jako prawda, mądrość, piękno i miłość – przede wszystkim miłość, która nieodparcie się udziela. Ten, kto opiera się jego działaniu, zamyka się w ciemności: „Otwórz okno, jeśli chcesz, aby słońce weszło w twoją duszę, a potem, kiedy je otworzysz, przyjdzie słońce i rozgrzeje cię na dobre do pracy”.

Francesco Vanni urodził się w Sienie około 1563 roku. Wykształcenie artystyczne zdobył w środowisku manierystów sienieńskich. Pracował dla kościołów Rzymu i Sieny malując obrazy w duchu idei kontrreformacyjnych. Sławę przyniosła mu mapa Sieny, zwana „fotografią”, w której zadziwia precyzja oddania miasta z lotu ptaka. Kompozycja Vanniego *Św. Bernardyn ze Sieny z krzyżem i aniołkiem* zyskała popularność dzięki licznym kopiom graficznym i malarskim, m.in. Jana Sadelera (1580) i Durante Albertiego (1556 – 1623).

PRACOWNIA ŚW. ŁUKASZA. KLASZTOR OO. BERNARDYNÓW W LUBLINIE